

مقاله ریاضی مشترک استاد و دانشجو

موضوعی برای بحث

مرتضی منیری*

پیش زمینه

که به نظر اینجانب عقل سلیم اقتضاء می‌کند. به اعتقاد نگارنده این سطور، ارائه صریح و روشن خواسته‌ها به دور از شعر و شعار و کنایه، بهترین راه برای هموار کردن مسیر تحقق آنهاست. به قول مسعود آربین‌نژاد [۳]: «مسائل فراوان آموزش عالی و تحصیلات تکمیلی دانشگاه‌های ما مثل اکثر قریب به اتفاق مسائل علم و پژوهش ما نیازمند بحث و گفتگوی‌های صریح و جسورانه هستند...»

مسئله اصلی

به نظر نگارنده، در زمینه موضوع مورد بحث فارغ از دعاوی اخلاقی، مسئله اصلی آن است که مشکل بتوان هماهنگی کاملی بین راه‌های رسیدن به دو هدف آموختن پژوهش و نحوه نگارش مقاله پژوهشی به دانشجو و در نهایت ارزیابی او در این زمینه، و افزایش مقاله‌های پژوهشی با کیفیت منتشر شده توسط پژوهشگران ایرانی، برقرار کرد. نکاتی که در ادامه می‌آیند، این موضوع را روشن‌تر خواهند کرد. آیا برای حل این مسئله، راه‌حلی وجود دارد؟ در ادامه پس از جمع‌بندی به این موضوع می‌پردازیم. هدف ایجاد زمینه‌ای برای بحث و تبادل نظر در مورد این موضوع مهم در جامعه ریاضی است تا ارائه راه‌حلی نهایی. در مورد مقاله مشترک دانشجوی دوره دکتری و استاد راهنمایش، در دو سطح داخلی و جهانی، نکات اساسی زیرصادقند.

در فرهنگ ریاضی جهانی:

- نوشتن مقاله مشترک با دانشجو مرسوم نیست.
- رساله دانشجویان لزوماً در زمینه پژوهشی وقت استادان آنها نیستند.
- در عین حال، چنین نیست که هیچ موردی از مقاله مشترک استاد راهنما با دانشجو وجود نداشته باشد.
- نوشتن مقاله شرط لازم برای فارغ‌التحصیلی دانشجویان نیست.
- نکته اول نیاز به کمی بحث دارد. برای نمونه، اگر به بیانیه‌های AMS

یکی از موضوعات مهمی که اخیراً جامعه ریاضی به آن توجه پیدا کرده، شرایط فارغ‌التحصیلی دانشجویان دکتری و به‌ویژه مقاله یا مقاله‌هایی است که آنها می‌بایست قبل از دفاع از رساله، به صورت چاپ شده یا حداقل پذیرفته شده، ارائه کنند. در این میان، مقاله مشترک استاد و دانشجو، از موارد بسیار حساس است. برای نمونه، مراجع [۴، ۳، ۲، ۱] را ببینید. مرجع [۵] شامل مروری بر موضوعات مختلف مرتبط با پژوهش ریاضی است.

کاوه لاجوردی در [۱] استدلال می‌کند که پسندیدنی نیست که نام استاد راهنما در مقاله مستخرج از رساله دانشجویش ذکر شود. او این کار را دور از شأن استاد می‌بیند. سیاوش شهشهانی نیز در [۲] به انتقاد از وضع موجود در این زمینه پرداخته است. اما مسعود آربین‌نژاد در [۳] نظری متفاوت دارد و حداقل استدلال‌های مطرح شده در [۱] را قانع‌کننده نمی‌داند. نوشته [۴] دفاع مجددی از استدلال‌های مطرح شده در [۱] است. البته در مورد اینکه، کاری پسندیدنی است یا نه، نمی‌توان با قاطعیت اظهار نظر کرد و شاید امری غیرعینی و شخصی باشد، اما موضوع مورد بحث جنبه دیگری هم دارد. میزان کمک قانونی و لازم استاد به دانشجو در جلو بردن پژوهشش یک موضوع کاملاً عینی است. اگر همانطور که همه می‌دانند، نگارش مقاله شرط فارغ‌التحصیلی در دانشگاه‌های بزرگ خارجی نیست، پس نمی‌توان امید داشت که بتوانیم از آنها چیز زیادی در این مورد یاد بگیریم. این موضوعی است که نیاز به اجماع داخلی دارد. از طرف دیگر، لزوم داشتن مقاله برای دانشجو را می‌توان به عنوان باری اضافه بر دوش استاد او هم دانست. باری که می‌تواند او را از انجام مطالعه و یا پژوهش مورد نظرش باز دارد. به عبارت دیگر، در ایران استاد می‌بایست فراتر از همکاران خارجی‌اش در پژوهش دانشجویانش دخالت کند.

نکاتی که به صورت فشرده (مطابق سنت اقلیدسی) در ادامه می‌آیند، ماحصل تجربیات شخصی، بحث‌های با همکاران و همچنین نوشته‌هایی از قبیل آنچه در مراجع آمده‌اند، است، البته به اضافه آنچه

تذکر: نکات فوق در مورد ریاضیات صادقند، اما در مورد رشته‌های دیگر وضعیت می‌تواند کاملاً متفاوت باشد. یک ویژگی اساسی مقاله‌های ریاضی آنست که نمی‌توان سهم مؤلفان هر مقاله را به دقت و به صورت صددرصدی مشخص کرد. مقاله‌های ریاضی مشترک واقعی، محصول تبادل نظرات مفصل و طولانی مدت هستند.

چه باید کرد؟

چند راه ممکن که در وهله نخست به ذهن می‌رسند، از قرار زیرند:

راه اول: منع مطلق نگارش مقاله مشترک با استاد، برای دانشجو.

راه دوم: حفظ امکان نگارش مقاله مشترک اما تدوین مقررات واضح و روشن در مورد آن.

راه سوم: حذف شرط نگارش مقاله قبل از دفاع.

در شرایط فعلی، نگارنده این سطور تنها راه دوم را ممکن می‌داند، اما برای پیش‌گیری از عوارض یاد شده، رعایت شرایط زیر را توصیه می‌کند:

۱. در بخش سپاس‌گزاری مقاله مشترک، ذکر شود که مقاله بخشی از رساله دانشجو تحت راهنمایی استاد است.

۲. دانشجو و استاد او مجاز به ارائه حداکثر یک مقاله مشترک پیش از دفاع باشند.

۳. به طور کلی، بهتر است که تعداد مقاله لازم برای دفاع را در حد کمینه، یعنی یک، نگه داشت.

با رعایت شرایطی از این قبیل می‌توان امید داشت که ضمن حفظ سطح کمی مقاله‌های ریاضی منتشر شده در کشور در حدی معقول، کیفیت آنها نیز نزول نکند. البته کسب توافق در مورد این موضوع مهم، نیازمند بحث بیشتر در جامعه ریاضی است که امید است این نوشته قدمی در راستای آن باشد. قدم بعدی تصویب خواسته‌های شفاف و روشن جامعه ریاضی در سطح دستورالعمل‌های وزارتی خواهد بود. البته ایده آل آن است که هر دانشگاه با توجه به ویژگی‌ها و نظرات عالمانه اعضای هیأت علمی خود در این مورد و موارد دیگر آموزشی و پژوهشی، تصمیم‌گیری و عمل کند. این آرزویی است که امیدوارم همگی ما، حتی مسن‌ترینمان، روزی تحقق آنرا ببینیم.

مراجع

[۱] کاوه لاجوردی، شئوون استادی و حقوق دانشجویی: مقاله‌های مشترک ریاضی در ایران، اخبار (نشریه خبری

در خصوص فرهنگ پژوهش و آموزش دانشگاهی ریاضی منتشر شده در دو سال ۲۰۰۵ و ۲۰۱۲ توجه کنیم، تغییر لحنی را در آنها مشاهده می‌کنیم. در اولی به صراحت وجود رسم نگارش مقاله مشترک مستخرج از رساله توسط استاد و دانشجو، نفی می‌شود، ولی در دومی تنها تأکید می‌شود که چنین نیست که در همه موارد چنین مقاله‌هایی نگاشته شوند، یا تنها در برخی موارد چنین مقاله‌هایی نگاشته می‌شوند [۶ و ۷].

در وضعیت فعلی دانشگاه‌های ما:

- دانشجو موظف به نگارش حداقل یک یا دو مقاله پژوهشی برای دریافت مجوز دفاع است.

- تکلیف دانشجویان دکتری به نگارش مقاله برای استادان آنها مسئولیت بوجود می‌آورد.

- دانشجویان برای نگارش مقاله، نیازمند همکاری استادان خود هستند.

- وظیفه استادان به همراهی با دانشجویان در نگارش مقاله، آنها را از کار استادانه انفرادی یا مشترک با دیگر استادان، باز می‌دارد.

- در مجموع، مقاله‌های دانشجویی سطح پایین‌تری نسبت به مقاله‌های نگاشته شده توسط استادان دارند.

برخی نتایج وضع موجود:

- شرط نوشتن مقاله در دوره دکتری باعث افت سطح کیفی مقاله‌های ریاضی نوشته شده در کشور می‌شود.

- اما با این شرط، تعداد مقاله‌های با سطح متوسط یا پایین‌تر نوشته شده در کشور، افزایش می‌یابد.

- به علت رابطه نابرابر استاد-شاگرد، در برخی از این مقاله‌ها، ممکن است استادان راهنما نقشی واقعی نداشته باشند، ترویج تقلب.

- در برخی از مقاله‌های مشترک، به عنوان تلاشی برای فارغ‌التحصیلی دانشجو به هر شکل، ممکن است دانشجوی موردنظر سهم کافی به عنوان نویسنده نداشته باشد، ترویج تقلب.

[۵] مرتضی منیری، فرهنگ پژوهش و نشر آن در ریاضیات، فرهنگ و اندیشه ریاضی، بهار ۹۵، شماره پیاپی ۱۴۷، صص ۴-۸.

بیانیه‌های انجمن ریاضی آمریکا قابل دسترسی از طریق لینک‌های زیر:

[۶] <https://www.ams.org/meetings/CultureStatement05.pdf>

[۷] <https://www.ams.org/meetings/CultureStatement12.pdf>

پژوهشگاه دانش‌های بنیادی، شماره پیاپی ۵۷ و ۵۸، تابستان و پاییز ۸۹، صص ۳۱-۲۷.

[۲] سیاوش شهشهانی، رستگاری در اقلیم اعداد: انزوای علمی، بیگانه‌هراسی و مریم میرزاخانی، خبرنامه انجمن ریاضی ایران، زمستان ۱۳۹۳، شماره پیاپی ۱۴۱، صص ۱۴-۱۱.

[۳] مسعود آربین‌نژاد، در جستجوی اهل دلی، اخبار (نشریه خبری پژوهشگاه دانش‌های بنیادی)، شماره پیاپی ۶۱، تابستان ۱۳۹۰، صص ۱۷-۱۶.

[۴] کاوه لاجوردی، توضیح شاید نالازم چند نکته، اخبار (نشریه خبری پژوهشگاه دانش‌های بنیادی)، شماره پیاپی ۶۱، تابستان ۱۳۹۰، صص ۱۹-۱۸.

* دانشگاه شهید بهشتی

آگهی تشکیل مجمع عمومی

انجمن ریاضی ایران

مجمع عمومی سالانه انجمن ریاضی ایران ساعت ۱۰ روز جمعه ۹۷/۶/۲ در محل برگزاری چهل و نهمین کنفرانس ریاضی ایران در دانشگاه علم و صنعت برگزار خواهد شد. از کلیه اعضای محترم انجمن دعوت می‌شود در این جلسه حضور یابند.

دستور جلسه:

- گزارش رئیس انجمن از فعالیت‌های یک ساله
- ارائه گزارش امور مالی توسط خزانه‌دار انجمن و تصویب ترانزنامه و اعطای مجوز تأیید گزارش مالی به شورای اجرایی
- گزارش بازرس انجمن از پیشرفت امور
- گزارش رئیس کمیته انتخابات در خصوص انتخاب اعضای شورای اجرایی دوره مهر ۱۳۹۷ تا پایان شهریور ۱۴۰۰
- انتخاب بازرس اصلی و علی‌البدل
- تصویب برنامه سالانه انجمن
- استماع پیشنهادات اعضای حاضر در جلسه

توجه: مطابق اساسنامه انجمن تنها اعضای پیوسته انجمن حق رأی دارند.